

Entréer var ofta omsorgsfullt utformade med känsla för material och detaljer. Foto: Johan Stigholt, Stockholms stadsmuseum.

Mangårdsbyggnaden på Stora Ängby i stram barockstil uppfördes under 1690-talet. Foto: Anna Larsson, Stockholms stadsmuseum.

Stadsmuseets kulturhistoriska klassificering

Stockholms stadsmuseum ansvarar för att peka ut och definiera kulturhistoriskt värdefull bebyggelse i Stockholms stad. Klassificeringen används i det dagliga arbetet inom kommunens förvaltningar bland annat i samband med detaljplanering och bygglovprövning.

Byggnaderna klassificeras i fyra kategorier med hänsyn till deras kulturhistoriska värde och redovisas med färgerna blått, grönt, gult och grått:

Blått anger bebyggelse vars kulturhistoriska värde motsvarar fordringarna för byggnadsminnen i kulturminneslagen.

Grönt betyder att fastigheten har bebyggelse som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt.

Gult avser en fastighet med bebyggelse av positiv betydelse för stadsbilden och/eller av visst kulturhistoriskt värde.

Fastighet markerad med grått går inte att hänföra till någon av ovanstående kategorier.

Streckad – Fastighet med bebyggelse uppförd 1990 eller senare och som ännu ej klassificerats eller obebyggd fastighet.

Plan och bygglagen, PBL

För synnerligen och särskilt kulturhistorisk värdefull bebyggelse, det vill säga blå- och grönmarkerade byggnader är 3 kap 12 § i (PBL) Plan- och bygglagen tillämplig. För all bebyggelse är 3 kap 10 § och 13 § tillämpliga. Denna lagstiftning är kopplad till Stadsmuseets kulturhistoriska klassificering som finns redovisad för Norra Ängby i detta faktablad.

10 § Ändringar av en byggnad skall utföras varsamt så att byggnadens karaktärsdrag beaktas och dess byggnadstekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden tas till vara. Lag (1998:805).

12 § Byggnader, som är särskilt värdefulla från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt eller som ingår i ett bebyggelseområde av denna karaktär, får inte förvanskas. Lag (1994:852).

13 § Byggnaders yttre skall hållas i vårdat skick. Underhållet skall anpassas till byggnadens värde från historisk, kulturhistorisk, miljömässig och konstnärlig synpunkt samt omgivningens karaktär. Byggnader som avses i 12 § skall underhållas så att deras särart bevaras. Lag (1994:852).

Framsida uppförån: Tvåplanshus vid Miklagårdsvägen. Nedan: Småstuga typ VI från 1937. Lägg märke till skärmtak, enkupig taktegel, smidesräcke, häck, Ölandssten på mark. Foto: Anna-Karin Ericson, Stockholms Stadsmuseum.

Norra Ängby

Information till Dig som äger ett kulturhistoriskt värdefullt hus i Norra Ängby. Detta är en anpassad version av Stockholms stadsmuseums faktablad, distribuerad av Norra Ängby Trädgårdsstadsförening.

www.norra-angby.se

Historik

Norra Ängby ligger i en gammal kulturbygd. Här finns ett stort antal forn-lämningar vilka vittnar om en fast befolkning från åtminstone yngre järnålder (400 e.Kr.). Namnet Ängby eller ”Engiaby” finns skriftligt belagt från år 1409 och anses ha betydelsen ”gården vid ängarna”. Långt innan 1400-talet hade Engiaby dock utvecklats till en by vars fyra gårdar under mitten av 1600-talet slogs samman och bildade säteriet Stora Ängby.

Ängby var ett av de områden som ingick i Stockholms stads stora mark-köp 1904. Det dröjde dock ända till 1930 innan det första stadsplaneförslaget, signerat stadsplanedirektören Albert Lilienberg och arkitekten Thure Bergentz, presenterades. Stadsdelen bildades 1934 och fick sin nuvarande gräns 1949. Området var bland de första att exploateras efter självbyggeriprincipen, vilken startat 1928 som ett mycket lyckat bostadssocialt experiment i Olovslund och Pungpinan, administrerat av fastighetskontorets nystartade Småstugebyrå.

Bebyggelsen uppfördes i huvudsak mellan 1931 och 1938 med vissa undan-tag, som t.ex. 1950-tals bebyggelsen i den västra delen. En försiktig successiv komplettering av bebyggelsen i stadsdelen har skett sedan dess.

Bebyggelsens karaktär

Norra Ängby, Stockholms största sammanhängande småstugeområde, är ett mycket enhetligt exempel på stadens satsning på självbyggeri under 1930-talet. Bebyggelsen består i huvudsak av småstugor med några inslag av radhus samt ett fåtal lamellhus vid de fyra mindre stadsdelscentrumen Ängby torg, Ängbyplan, Runstensplan och Islandstorget. Även ett fåtal äldre byggnader är bevarade, däri-bland gården Stora Ängby. Stadsdelen är planerad enligt trädgårdsstadens frodiga ideal med bl.a. stora områden bevarade som parkmark vilket medvetet inneburit att de så kännetecknande, ofta kuperade, fornlämningsplatserna är bevarade.

Trädgårdsstad

Termen trädgårdsstad eller Garden City myntades 1902 av den brittiska stads-planeraren Ebenezer Howard som ville skapa självständiga och självförvaltade städer som skulle vara fria från markspekulation och klassmässig segregation. En krans av trädgårdsstäder skulle formas kring de traditionella storstäderna. Tankegångarna bakom trädgårdsstäderna, en socialpolitisk idé om drägligare boendeanternativ för industriarbetare i de överfyllda städerna, hade förespråkats ända sedan slutet av 1700-talet.

Trädgårdsstaden var avsedd att kombinera stadskänsla med lantlighet, och kän-netecknas av en måttlig täthet, låga hus samt traditionella, trädplanterade gator, torg och öppna platser. Den egna ”täppan” för frukt och grönsaksodling utgör en viktig del av trädgårdsstadens idé och bidrar starkt till det grönskande intrycket.

Utbyggnaden av Stockholms trädgårdsstäder påbörjades under 1910-talet. Etableringen var direkt beroende av spårvagnsnätets utbyggnad från innersta-den. Husen uppfördes i trä, grupperade i tydliga mönster, ofta tätare kring små torg eller centrumbildningar. Hus och gator anpassades till terrängen med sam-manhållna gaturum och friliggande hus i grönska med bevarade träd.

Småstugeområde

I 1930-talets trädgårdsstäder, som Norra Ängby, byggdes typiserade småstu-geområden med en utpräglat enhetlig karaktär efter självbyggeriprincipen. Stockholms egnahemsbyrå, under ledning av Edvin Engström, svarade för utformningen av hustyperna, sammanlagt ca femton olika varianter, samtliga i en-, en och en halv- eller två plan. Småstugebyrån köpte in material och husdelarna prefabricerades och levererades i färdiga element. Självbygget inne-bar att ägaren istället för kontantinsats utförde arbete motsvarande 10 procent av husets totala kostnad. Resten utgjordes av lån i stadens tomträttskassa och marken uppläts med tomträtt av staden för en tid av 60 år.

Först att bebyggas var de centrala delarna, runt Stora Ängby gård och Kars-vikshage, som domineras av 1 ½-planshus. Utanför dessa, med tyngdpunkt på området väster om Bällstavägen, byggdes sedan enplanshus. Utmed Egilsvägen och i de norra delarna uppfördes tvåplanshus. Hustyperna grupperades så att ett kvarter eller en gatusträckning fick ett enhetligt utseende. Alla husen uppfördes med källarvåning. Några kvarter närmast Kyrksjön uppläts för större villor.

Husen har en stramt traditionell arkitektur med en blandning av klassicistis-ka och funktionalistiska drag. Husen har sadeltak och fasaderna är ofta klädda med locklistpanel. Ursprungligen fanns fyra kulörer föreskrivna för fasaderna: grårosa, mild grön, grå och beigegul. Även traditionell rödfärg fick användas efter särskild ansökan.

Trots enhetligheten inom området finns det delar som är annorlunda. Utmed Bällstavägen ligger fyra kvarter med radhus ritade av arkitekten Uno Åhrén för HSB 1931. I områdets västra utkant finns även två mindre radhus-områden från början av 1950-talet. Som en enklav i östra utkanten av Norra Ängby ligger Nya Elementar, Ängbyhallen och studenthotellet Tempus, vilka uppfördes mellan 1947 och 1963.

Äldre bebyggelse

En självklar centralpunkt i området är Stora Ängby gård. Den äldsta byggna-den – ”flygeln”, uppfördes av Åke Axelsson Natt och Dags änka Anna Cruus på 1660-talet. Huvudbyggnaden i karolinsk barockstil, ofta kallad Ängby slott, uppfördes under 1690-talet av Baltzar Ehrenstolpe. Vid samma tid tillkom ma-gasinet, eller fatburen, delvis uppförd med timmer från 1500-talet. Till slottet hörde ursprungligen en stor trädgård. I skogsbrynet norr om fatburen ligger Ladugårdskarlens torpstuga från 1700-talet.

I Karsvikshage, på platsen för den medeltida byn Karsvik, ligger Karsviks Östergård, en knuttimrad parstuga sannolikt uppförd under 1700-talet som den s.k. Östergårdens manbyggnad. Långt in på 1800-talet fanns ytterligare två gårdar i byn, Västergården och Mellangården.

Skydd för kulturhistoriskt värdefull bebyggelse

Näst intill hela Norra Ängby är utpekad som *särskilt kulturhistoriskt värdefullt* i översiktsplanen för Stockholm och även utpekad som ett område av riksintresse för kulturmiljövården. Inom området skall stor hänsyn tas till såväl helhetsmil-jöns som de enskilda byggnadernas kulturhistoriska värde. Förutom Norra

Ursprungligen inhyste källarvåningarna i första hand garage, pannrum, tvättstuga och förråd. Foto: Johan Stigholt, Stockholms stadsmuseum.

Ängbys enhetliga, representativa och som helhet mycket kulturhistoriskt värdefulla småhusbebyggelse utgör Stora Ängby gård, tillsammans med Karsvik Östergård, ett välbevarat och representativt exempel på den agrara miljö som tidigare omgav Stockholm. Byggnaderna här utgör unika objekt som tillsammans bildar en intressant bevarad gårdsmiljö med synnerligen stora kulturhistoriska värden. Magasi-net, fatburen, anses vara Stockholms-traktens äldsta bevarade trähus, vilket bidrar till de stora unicitetsvärdena. De agrarhistoriska och lokalhistoriska värdena är stora, gården har kommit att bli namngivande för stadsdelarna Norra och Södra Ängby. Gårdsanlägg-ningen har även mycket höga miljö-skapande och stadsbildsmässiga värden.

En och en halvplanshus. Lägg märke till smidesgrind, häck, enkupig taktegel också under takkupa, originaldörr Foto: Stockholms Stadsmuseum

Som ägare och förvaltare av en kulturhistoriskt värdefull byggnad bör man beakta följande:

- Att större till- och påbyggnader undviks.
- Att husets ursprungliga fasad- och takmaterial bibehålls och att tilläggs-isoleringar undviks.
- Att husets ursprungliga detaljutformning med fönster, portar, balkonger, fasadutsmyckningar m.m. bibehålls.
- Att husets ursprungliga färgsättning bibehålls.
- Att byggnaden underhålls kontinuerligt med metoder och material som är anpassade till husets ursprungliga utformning, särdrag och byggnadsteknik.
- Att ursprungliga planlösningar bibehålls och att eventuell kulturhistoriskt värdefull inredning bevaras.
- Att tidstypisk markplanering och växtlighet bevaras.

Stockholms stadsmuseum ger gärna råd

För information och tips om byggnadsvård och förhållningssätt vid underhåll och restaurering av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse besök gärna Stads-museets byggnadsvårdswebb: www.stadsmuseum.stockholm.se/byggnadsvard. Ni kan även gå in på www.stockholmskallan.se, besöka museets forskarsal Faktarummet eller kontakta Stockholms stadsmuseum.

Dokumentationsenheten
Box 15025, 104 65 Stockholm
Tel. 08-508 31 600
www.stadsmuseum.stockholm.se

